

ПОЕТИЧНА КОЛОРИСТИКА ЦИКЛІВ «ВЕСНЯНКИ» І. ФРАНКА І «MELODYE WIOSENNE» Я. КАСПРОВИЧА

Стаття присвячена дослідженню колірних і колористичних епітетних структур у поетичних текстах циклів «Веснянки» І. Франка і «Melodye wiosenne» Я. Каспровича з метою з'ясування типологічних та диференційних ознак на рівні епітетних систем обох поетів.

Ключові слова: колірний епітет, колірна епітетна структура, І. Франко, Я. Каспрович.

Будь-який з феноменів навколишнього світу спочатку сприймається органами чуття (його або бачать, або чують, або відчувають), потім він логічно осмислюється, відбувається його категоризація. За словами Й. В. Гете: «вся природа відкривається зору через колір, адже око не бачить форми, а лише світло, темрява і колір разом є тим, чим відрізняється для ока один предмет від іншого» [3, 269]. Спираючись на різні зорові і чуттєві асоціації, людина образно переосмислює і по-своєму відтворює природні явища. «Семантика кольору, історично обґрунтована розвитком суспільної практики, поєднує в собі об'єктивне та суб'єктивне» [4, 146].

Колір, як вважає автор «Словника символів» Д. Тресіддер, – «має обширний і – складний діапазон символічних значень. Узагальнення щодо певного символізму будь-якого з кольорів зробити дуже важко» [9, 6]. Попри це існують і загальні символічні значення. Наприклад, білий колір має глибоко символічне значення для більшості народів світу. «За допомогою кольору дослідники виявляють національно-специфічні риси мовних моделей світу, оскільки фізичному спектрові кольорів у різних мовах відповідають різні засоби його вираження. Колір є одним із основних параметрів культурної діяльності людини, бо більшість реалій як матеріального, так і нематеріального світів може бути співвіднесена з ознакою кольору» [7, 16].

Поезія І. Франка і Я. Каспровича досліджувалася багатьма літературознавцями, зокрема С. Шаховським [11], В. Корнійчуком [5], С. Колачковським [13], М. Сосновським [15], Я. Ліпським [14], попри це, проблема кольоропозначень висвітлювалася лише епізодично.

Аналіз теми кольоропозначень окремого поета дає можливість не тільки для визначення колірної картини світу в його поезії, а й поглиблення уявлень про його світогляд. Відтак, актуальність дослідження зумовлена недостатньою вивченістю колірних і колористичних епітетних структур у художньому просторі поезій І. Франка та Я. Каспровича.

Задля подолання термінологічного хаосу варто звернутися до визначення О. Волковинської: «Для характеристики поєднання кольорів як одного з дескриптивних засобів варто вживати поняття «колористичний епітет» чи «колористична епітетна структура». Колористичні епітетні структури здатні позначати відтінки та поєднання кольорів, а також різноколірність. Коли ж йдеться про констатацію конкретних епітетних позначень кольорів як окремих складових, тоді доцільно говорити про «колірні епітетні структури» [2, 214]. У дослідженні передбачається саме такий поділ епітетних структур.

Характер гармонійного поєднання колірних епітетів дозволяє уявити загальний колорит художньої картини світу. Колірна палітра циклів «Веснянки» І. Франка і «Melodye wiosenne» Я. Каспровича є досить різнобарвною, колірні і колористичні епітети, виконуючи функції пейзажних деталей, широко взаємодіють з усіма компонентами контексту, обростають різноманітними конотаціями і часто створюють настрій, який збігається з емоційним планом усієї поезії в цілому.

Поетичний цикл «Веснянки» І. Франка нараховує 394 вірші, 19 з яких містять у собі колірні і колористичні епітетні структури, що становить 5%. У циклі «Melodye wiosenne» Я. Каспровича 696 віршів, у яких зустрічаються колірні і колористичні епітетні структури (9%). Відсоткова різниця є очевидною в загальному співвідношенні. Проте, якщо брати до уваги те, що І. Франко майже не використовував колірних епітетних структур, а переважно колористичні – різниця відчутно зменшується: 4% у І. Франка і 5% у Я. Каспровича. Відсотковий залишок припадає на позначення колірних епітетних структур. Ці цифри промовисто засвідчують питому вагу колірних позначень як домінантних ейдологічних ознак.

Обидва митці віддають перевагу саме відтінкам, тому більшу частину від загальної кількості становлять колористичні епітетні структури.

Для характеристики об'єкта зорового сприйняття у поетичних текстах циклу «Веснянки» І. Франка, часто використовується епітет «ясний»: «Усміхається небо яснее...» [10, 26], «О, тоді ясні сні // Оживлять твою путь...» [10, 30], «Двигни з п'ятми люд робучий... // Розхитай в нім ясні думи» [10, 33], «Ясний сонця світ...» [10, 33]. Епітет «ясний» поєднується з іменниками, які називають конкретні і абстрактні поняття. Поет виражає ознаку кольору, а з абстрактними поняттями колоратив набуває ще й символічного значення радості, світла, чистоти.

Кольоропозначення «jasny» характерне і для поезій Я. Каспровича, воно поєднується з такими означуваними, як день, потік, ніч, промінь: «*Jasne, jak kryształ, potoki // Zsyłasz na ziemię, // Jasne jak kryształ potoki // Świat poja*» [12, 7], «*Dziś się tak jasno, tak czysto kryształą*» [12, 14], «*Niebo o! Niebo // To jasny dzień*» [12, 22], «*Tłum jasnych śnieżek, na białe stokrotki*» [12, 29]. Використані епітети художньо обрамлюють поняття, поглиблюючи не тільки смислове, а й емоційне навантаження; створюють нічим не затьмарену, чисту, умиротворену, спокійну атмосферу.

Чи не однією з найчастіше вживаних поетами кольороназв є «золотий / złoty». «Небагато знайдеться в українській мові слів, які за різноманітністю семантики могли б конкурувати з прикметником золотий» [8, 22–23].

У ролі колористичного епітета в циклі «Веснянки» означення «золотий» виступає чотири рази: «*Сій в щасливий час золоте зерно!*» [10, 27], «*Злотих снів, тихих втх... // Не встидайсь, не губи!*» [10, 29], «*Лиш на рісницях золотистих // Дві-три краплиночки зависли*» [10, 30]. В емблематиці золото «позначає найширший спектр якостей: від чистоти, витонченості, духовної освіченості, правди, гармонії, мудрості до земної сили, слави, пишноти...» [9, 122–123]. Виходячи з цього, епітети-колоративи виражають не лише відтінки, але й ідею цінності речей, які вони означають.

В «Універсальному словнику польської мови» зафіксовано 3 значення поняття «złoty», перше значення – пряме: «*zawierający domieszkę złota, zrobiony ze złota; także: taki jak ze złota, np. pozłacany*» [16], два інші – переносні: «*mający barwę złota, zbliżony barwą do złota, żółtopomarańczowy o silnym połysku; złocisty*», «*najlepszy w swoim rodzaju, wzorowy, idealny, doskonały, świetny; piękny*» [16].

Серед багатьох значень епітета «złoty» основне місце в поезіях Я. Каспровича посідає значення – кольором подібний до золота: «*Wszyscy dłoń wnosim do krańców // Złotych promieni*» [12, 8], «*Gość naszych ścieżyn! Jak słonecznej płonie // Dumy odbiciem, jak gdyby w złocony // Przybrał się klejnot królewskiej korony*» [12, 10], «*Swej część zostawia, swych promyków róże, // I znów schodzi powoli, tęsknoty // Wiedzione lekką dłonią, w ten grób morza złoty*» [12, 11], «*Harmonia złotym łańcuchem // Wszystko spoila*» [12, 19], «*Życie o! Życie // To droga nic, // Do której mistrza potrzeba, // Aby z niej prządkę // Złocistą wić // I na niej wznieść się do nieba!*» [12, 22], «*Niechaj-że wszyscy... // Uchwycą złote przedziwo // i aniołami // Na niebios błoń // Wnoszą się żywo – a żywo!...*» [12, 22]. Золотий відтінок символізує натхнення, піднесеність почуттів, особливий стан душі. Надає особливої ваги означуваним поняттям.

Привертає до себе увагу епітет «срібний/srebrny». Це колористичне художнє означення зустрічається в поезіях І. Франка двічі: «*По тихій, по чистій ріці // Знов срібляста риба гуляє*» [9, 27], «*Чи се, може, шепіт твій, // Річко, срібна ленто, // Змив мій смуток і застій?*» [9, 35]. Тут «срібний» є не лише відтінком, а й має метафоричне значення вартісності, позитивної емоційної оцінки і символізує своєрідну іскру надії на світле майбутнє, що з'явилася в ліричного героя з приходом весни.

Срібний відтінок перш за все асоціюється з місячним світлом, через це «його порівнювали зі світлом надії і мудрістю» [8, 331], саме це і передають рядки з поетичних творів Я. Каспровича: «*O, widzę ciebie w tym srebrzystym świecie, // W jutrzence, w zorzy rozlanej purpurze*» [12, 10], «*W jasnej cię widzę nocu, co srebrnemi // Patrzy gwiazdami, miesiącem się śmieje*» [12, 11], «*W srebrzystym namiocie spoczywa // Srebrzysty nocu królewic*» [12, 17], «*Miesiąc już wschodzi... // Gwiazdy, splatając tu wieńce, // W srebrny ślad biegną*» [12, 19].

Наступні приклади ілюструють вживання колоративу з такими конкретними поняттями як: *brzoza, rosa, rzeka*: «*I zdaje mi się, że smutny zakątek // Żalu i skargi w liściu srebrnej brzozy*» [12, 10], «*Uczucia płyną mi z łona, // Jak ros kaskada, // Co z tych wierzchołków opada // Srebrzona*» [12, 20], «*Dźwięczą srebrne rzeki*» [12, 23]. «Srebrny» підсилює позитивну характеристику художнього образу, увиразнює емоції ліричного героя, також впливає на формування психологічного відчуття реципієнта.

Описані колоративи активно використовуються як І. Франком, так і Я. Каспровичем. Однак у текстах зустрічаються епітети, які вирізняються низькою інтенсивністю вживання і притаманні лише одному з поетів.

Одноразово в поезіях І. Франка фігурує епітет «олов'яний»: «*Лиш олов'янії хмари вкривають // Весь небозвід*» [10, 31]. Одночасно з відтінком небес епітет передає й символічний смисл одноманітного існування, нудьги і почуття гнітючої тривожності.

Епітет «темний» використовується в поетичних текстах два рази: «*І з заходу темная хмара летить – // Гримить!*» [10, 26], «*Не забудь, не забудь // Юних днів, днів весни, – // Путь життя, темну путь // Проясняють вони*» [10, 29]. За допомогою виразного колористичного епітета створюється тривожна картина природи, яка емоційно готує трагічну життєву ситуацію і сприяє створенню похмурого колориту поетичного твору.

У поезіях Я. Каспровича актуалізується епітет «блідий». Словник С. Кузнецова подає тлумачення слова «блідий»: «*позбавлений інтенсивного забарвлення; такий, що втратив яскравість, свіжість тону*» [6, 83]. У випадку: «*Wesoła siostra pobladlej jesieni*» [12, 9] означення виразно характеризує неяскраві фарби пори року. Другий випадок вживання епітета відзначається негатив-

ним емоційним наповненням: «*Od lodowatej rozpaczy, od chorój // Ducha bladeści, w niezgłębionej toni // Życia*» [12, 12]. Поет використовує блідий відтінок як своєрідну ауру, яка супроводжує предмет, що описується. Несподіваним чином зіштовхує означення з означуваним, переводячи поняття духовного і морального порядку в складну колірну гаму.

Привертає увагу епітет «*rumiana*»: «*I oto znówu wróciłaś, rumiana, // Wesola siostró*» [12, 9], у поетичному тексті колірна ознака «*rumiana*» дещо нейтралізується, набуваючи загального оцінного значення «прекрасна, свіжа, чудова». Близьким за позначенням відтінку до попереднього є епітет «*różany*»: «*I znów się stroją wdzięczne ideały // W różane szarfy*» [12, 21]. За визначенням «Універсального словника польської мови»: «*różany – przypominający kolorem płatki róż; różowy, rumiany*» [16].

Окрім колористичних позначень у поетичних циклах «Веснянки» І. Франка і «*Melodye wiosenne*» Я. Каспровича зустрічаються й основні і дещо звичні колірні частини епітетних структур (зелений, biały, zielony, czerwony, żółty, błękitny, niebieski).

Спільним для поетів є епітет «зелений / zielony»: «*Розвивайся, лозо, борзо, // Зелена діброво!*» [10, 28], «*Błyszczące krople rozpiętej wody, // Olbrzymich dębów niewzruszone kłody, // Owite wieńcem zielonym*» [12, 10]. Зелений – тут реалізується в прямому колірному значенні, так як поєднується з поняттям, що позначає природний об'єкт. Поєднання епітета «*zielona*» з поняттям «*piersi*» є досить нетрадиційним і створює атмосферу чарівності: «*I las tajemnych dźwięków miliony, // Rozpełzających się w głębie przestworu, // Jął wydobywać z swej piersi zielonej – // Zbyt późne echa przedwiecznego wzoru*» [12, 28].

У межах поетичних текстів циклів «Веснянки» і «*Melodye wiosenne*» можна говорити про функціонування постійних епітетних структур – колірної і колористичної. Вони зустрічаються досить часто і стають лейтмотивними. У І. Франка такою структурою є «*красна весна*»: «*Що людськість, мов красна весна, обновить... // Гримить!*» [10, 26], «*Ще щечече у садочку соловій... // Ще щечече, як віддавна щечетав, // Своім співом весну красную вітав*» [10, 30], «*Важко якось соловію щечетать, // Важко весну, хоч як красну, зустрічать*» [10, 31]. Важливо відзначити, що загальнослов'янське слово «*красный*» в давньоруській мові мало таке ж значення, як і більш пізнє слово «*красота*». Червоний колір прийнято вважати кольором «емоцій, пристрасті, любові, радості, святковості, життєвої сили, здоров'я, фізичної сили і молодості» [9, 167-168], такими ж якостями можна охарактеризувати й весну. Ймовірно тому, червоний колір набув смислового розширення від кольору до краси, завдяки чому й утворилася фразеологічна єдність «*красна весна*». Епітет «*красна*» відноситься до особливого виду означень, який у повній мірі злився з означуванним словом, створюючи з ним єдине неподільне ціле.

Тричі в різних контекстах у Я. Каспровича повторюється епітетна структура «*złote słońce*»: «*O złote słońce, ty dziś na błękitnem // Przyświecasz niebie ognistymi blaski*» [12, 14], «*O złote słońce! Czy ciebie nam winić, // Że osiadł smętek wśród naszych obliczy*» [12, 15], «*O złote słońce! Z tej wiosny przybyciem, // Chciej ją rozetleć w płomień jasny, żywy*» [12, 15]. Ця епітетна структура володіє досить сильним емоційно-експресивним наповненням, оскільки в ній поєднуються близькі за значенням поняття, що є органічним доповненням одне одного. Одним із головних кольорів християнства вважався саме золотий. «Православ'я вважає золото символом небесного світла і досконалості, про що свідчить золоте тло середньовічного розпису і іконопису східної церкви» [1, 99]. Сонце часто сприймалося як верховне божество або як втілення його всемогутньої влади.

Білий колір символізує чистоту, невинність, добродіє, непорочність, радість, асоціюється з денним світлом. У поезіях Я. Каспровича простежується триразове вживання епітетної структури з цим колоративом:

«*Ты białą zapalasz ręką // Blask słońca*» [12, 7], «*I białą roztaczaj ręką // Koberce z ziela, // I białą zapalaj ręką // Blask słońca!*» [12, 7]. До складу епітетної структури входить поняття рука, воно є не менш важливим у символіці. «Влада (мирська й духовна), дія, сила, панування, захист – основний символізм, який відображає важливу роль руки в житті людини і віру, що вона здатна передавати духовну і фізичну енергію» [9, 312–313]. Об'єднання двох понять з глибоким символічним смислом породило органічну єдність, потужний символ. Наступний приклад: «*W topielców lubieżnym uścisku // Spoczęły bielutkie lilie*» [12, 16] ілюструє використання білого кольору в конкретному значенні, так як він поєднується з рослинним об'єктом.

Жовтий і червоний кольори у циклі «*Melodye wiosenne*» Я. Каспровича реалізуються як засоби колірної характеристики квітів: «*Patrz, jak ku słońcu twojemu swe skronie // Zwraca ten żółty kwiat mleczu, wzgardzony*» [12, 9], «*Czuje cię wśród woni // Żółtych róż wodnych*» [12, 12], «*Żółte wiosnki*» [12, 29], «*Czerwone się kwiaty rozrosną*» [12, 5]. Ошатність квітів, які отримують колірну характеристику через епітети «жовтий» і «червоний» свідчить про їх святкове призначення, адже ці кольори співзвучні з зоровим відчуттям яскравості весни.

Наступними кольорами, якими поет вмів забарвлював свою поетичну творчість є «*niebieski*» і «*błękitny*». Ці епітети як правило, використовуються при зображенні простору. Семантика нескінченності й далечини, потенційно властива цим кольорам: «*Widzę cię w zmroku wiecznym,*

gdy sploty // Niebieskawymi ogarniasz kształt ziemi» [12, 11], «Z niebieskich wyżyn, z okręgu pokuszeń, // Schodzą postacie, przyodziane w zieleń, // I stroją serca do miłosnych wzruszeń // I rozanień» [12, 21], «W tej błękitnej wodzie, // Co ma żwir na spodzie» [12, 23]. «Niebieski» і «блękitny» у Я. Каспровича переважно пов'язаний з позначенням небесного і водного просторів як стихій.

Окрім колірних і колористичних епітетів у поезіях Я. Каспровича є колоратив, який позначає сукупну колірну ознаку: «*Naturo! niech dla mnie choć chwilka // Przemieni się w łąki barwione» [12, 16]. Епітет «barwione» є умовним позначенням складної гамми кольорів і відтінків, які виникають в уяві реципієнта.*

Аналіз поетичних циклів «Веснянки» і «Melodye wiosenne», дозволяє зробити висновок, що поезії І. Франка і Я. Каспровича насичені вербальними позначеннями кольорів і відтінків. Навколишній світ у їхніх поезіях ілюстративний, зображується за допомогою колористичних і колірних епітетів, завдяки яким відбувається колоризація предметів, речей і явищ.

Оригінальність і специфіка епітетних структур обох поетів полягає у тому, що ці засоби є надзвичайно влучними, вони органічно вплітаються в контекст поезії, відзначаються винятковою експресією і здатністю створювати яскраві, пластичні образи. Виконуючи емоційно-експресивну роль, колірні епітети відштовхуються від символіки кольорів. Особливість поетики і стилю митців полягає в тому, що вони використовують притаманні кольору властивості символу і його здатність породжувати масу асоціацій. Кожний наступний колір у поетичних текстах функціонує як символ, або як засіб створення символу. За допомогою деталей-символів поети значно посилили ліричну основу своїх поезій.

Список використаних джерел

1. Бидерманн Г. Энциклопедия символов: Пер. с нем. / Общ. ред. и предисл. Свенцицкой И. С. / Ганс Бидерманн. – М. : Республика, 1996. – 335 с.
2. Волковинський О. Поетика епітета : монографія / Олександр Волковинський. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2011. – 350 с.
3. Гёте И.В. Избранные сочинения по естествознанию / И.В. Гёте. –Пер., [послеслов.] и коммент. И.И. Канаева; Ред. акад. Е.Н. Павловского – М. : Изд-во АН СССР, 1957. – 553 с.
4. Грабовецька О. С. Епітетна конструкція у художньому перекладі (на матеріалі української та англійської мов): дис. кандидата філол. наук: 10.02.16 / Грабовецька Ольга Сергіївна. – Львів, 2003. – 201 с.
5. Корнійчук В. С. Поетика лірики Івана Франка : дис. д-ра філол. наук: 10.01.01/ Корнійчук Валерій Семенович. – Л., 2006. – 436 с.
6. Кузнецов С. А. Большой толковый словарь русского языка / Сост и гл. ред. С. А. Кузнецов. – СПб. : «Норинт», 2000. – 1536 с.
7. Наукові записки інституту журналістики. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут журналістики, 2006. – Т. 25. – 211 с. С. 16-22.
8. Рідне слово. – К. : Наукова думка, 1974. – Вип. 8. – 110 с.
9. Тресиддер Д. Словарь символов / Джек Тресиддер. – М. : ФАИР – ПРЕСС, 1999. – 448 с.
10. Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах / Іван Франко ; ред. Н. Л. Калениченко. – Т. І. : Поезія. – К. : Наукова думка, 1976. – 501 с.
11. Шаховський С., Майстерність Івана Франка / Під ред. А. А. Каспрука. – К.: Радянський письменник, 1956. – 196 с.
12. Kasprowicz J. Dzieła poetyckie wyd. zbior. w 22 tomach / Jan Kasprowicz ; pod red. L. Biernackiego. – Т. IV. : Liryki. – Lwów : 1912. – 169 s.
13. Kołaczkowski S., Twórczość Jana Kasprowicza / Stefan Kołaczkowski. –Kraków : Druk W. L. Anczyca i Spółki, 1924. – 186 s.
14. Lipski J., Twórczość Jana Kasprowicza w latach 1878–1891 / Jan Józef Lipski. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1975. – 518 s.
15. Sosnowski M., Światopogląd Jana Kasprowicza. Elementy i fazy rozwoju / Mirosław Sosnowski // Pro memoria: Jan Kasprowicz w osiemdziesiąt rocznicę śmierci / pod red. M. Sosnowskiego i G. Iglińskiego. – Warszawa: Polskie Bractwo Kawalerów Gutenberga, 2006. – S. 21–207.
16. Uniwersalny słownik języka polskiego [Електронний ресурс] / [red. S. Dubisz]. – т. 1–4. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003. Систем. вимоги: min. Pentium II (Celeron) 500 MHz; Windows 98, 2000, XP, Vista 32 бітна версія; 64 MB RAM (128 MB RAM для Windows 2000, XP); відеокарта SVGA 800x600, 65 тисяч кольорів; звукова карта; CD-ROM 4x; 200 MB HDD.

Summary. *The article deals with the colour epithets of poetic cycles «Vesnyanky» by I. Franko and «Melodye wiosenne» by J. Kasprowich with the aim of finding out common and differential features between these poetic texts.*

Key words: *colour epithet, I. Franko, J. Kasprowich.*